

ROMANIAN CULTURAL JOURNALS FROM THE 19TH CENTURY

Nicoleta-Doina Pop (Pocan)

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The Romanian press was born 200 years later to the first newspaper in the world, which had appeared in Strasbourg at the beginning of the seventeenth century. Due to new and favorable conditions in the nineteenth century and the efforts that were made by great personalities of our culture, first step in creating Romanian media was registered. In 1829 was published Curierul românesc (April 8) in Bucharest, edited by Eliade Rădulescu and in the same year on June 1, appeared in Iași Albina românească, being edited by Gheorge Asachi.

Key words : press, culture, journal, literature, nation

Începuturile presei (în sensul modern al termenului) sunt, fără îndoială, legate de apariția tiparului. Chiar dacă tiparul cu litere mobile își are originea în China secolului al XI-lea, pentru cultura europeană momentul de autentică geneză al "scrisului tipărit" va avea loc în secolul al XV-lea, când Johann Genfleisch Gutenberg reușește să realizeze la Strasbourg și Mainz (1438-1450) tiparul cu litere mobile, izolate în matrițe. Această descoperire majoră va constitui punctul de pornire în una dintre cele mai mari aventuri ale Cuvântului și (implicit) ale Omului.

"Odată cu Gutemberg, Europa intră în faza tehnologică a progresului, fază în care schimbarea însăși devine norma arhetipală a vieții sociale. Tipografia a tins să transforme limbajul dintr-un mijloc de percepție și explorare într-un bun de consum transportabil. Tiparul nu este numai tehnologie, ci el însuși este un izvor de materie primă sau o materie primă, ca bumbacul, lemnul sau radioul; ca orice materie primă el structurează nu numai raporturile intersenzoriale ale individului, ci și modelele interdependenței colective ..." ¹

"Spuneți-mi câte ziare apar într-o țară și vă voi spune gradul de civilizație la care s-a ajuns." Cu aceste cuvinte rezuma publicistul francez Edouard-Rene de Laboulay, încă din anul 1883, rolul covârșitor al presei în modelarea și modernizarea unei societăți.

¹ Marshall McLuhan - *Galaxia Gutenberg*, București, Ed. Politică, 1975, pag. 450

Istoria presei în România prezintă un tablou particular, dificil de radiografiat, cu o desfășurare temporală mult mai redusă decât a jurnalismului occidental. Acest lucru este perfect justificabil dacă sunt luate în considerare condițiile istorice în care a avut loc întreaga dezvoltare a societății românești. Una dintre condițiile esențiale pentru apariția presei, cunoașterea tiparului, ne conduce către secolul al XVI-lea. Tiparul devine o realitate la noi odată cu activitatea lui Macarie care, în 1508, tipărește la Târgoviște, câteva texte în limba slavonă. Abia în 1544 se tipărește la Sibiu, în limba română un *Catehism luteran* (deși tipografia funcționa încă din 1528). Activitatea tipografică a lui Coresi, desfășurată între 1559 – 1583, a fost esențială pentru întreaga evoluție a culturii și a limbii române. Merită să reținem apariția unor tipărituri în latină, maghiară și germană, la Sibiu sau la Cluj, cu o remarcabilă contribuție a umanistului Johannes Honterus. Numărul tiparnițelor va crește în secolul următor și va acoperi întregul spațiu al spiritualității românești (la Alba-Iulia – 1567, la București – 1575, la Govora – 1675, apoi la Câmpulung și Târgoviște – 1634, la Iași – 1640, la Snagov – 1690, la Buzău – 1694 etc.). Activitatea acestor tipografii se conjugă fericit cu toate împlinirile culturale, științifice, literare și lingvistice pe care această perioadă le-a impus definitiv în societatea românească. Este momentul în care se înscrie opera unor scriitori ca Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino – Stolnicul, Ioan Neculce sau Dimitrie Cantemir. Se tipăreau acum cărți de cult, codice de legi, lucrări moralizatoare, dar și texte laice de istorie, geografie, fizică sau matematică. Despre apariția unor ziare sau gazete la acea vreme, în mod categoric, nu se poate discuta.

În Țările Române cele dintâi încercări de a edita ziare și reviste se vor face în Transilvania, la sfârșitul secolului al XVII-lea, dar adevărata întemeiere a presei în limba română se leagă de numele câtorva reviste și mai ales de numele întemeietorilor lor. Dem. Theodorescu afirma "Școala și gazeta s-au născut deodată în România. Din aceeași nevoie. Cu aceiași oameni. Putem spune (...) că presa s-a ivit ca o eflorescență practică și lucrativă a culturii. La noi, ea a fost abecedarul însuși al nației. Primii dascăli ai Românilor au fost și primii ei gazetari. La început a fost gazetarul..."

Abia în 1731, fiind citat *Calendarul* imprimat în Scheii Brașovului de Petre Șoanul, este fixat reperul original al presei românești. Această apariție este remarcabilă, *Calendarul* scheian fiind considerat stadiul embrionar al viitoarei activități publicistice românești din secolul al XIX-lea.

Spre deosebire de alte țări ale Europei, unde apariția primelor publicații cotidiene se realizase încă din secolul al XVII-lea (spre exemplu Olanda, unde se publicase *Nieuwe*

Tydinghen în 1605, Relation aller fürnemmen und Gedenk wüdingen Historien în Germania, apoi din 1610 Ordinari Wochenzeitung în Elveția, din 1616 Frankfurter Oberpostamtszeitung în Germania, din 1620 Ordentlichen Postzeitung aus Wien în Austria, din 1621 Weekly News în Anglia, din 1624 Hermes Gothicus în Suedia, din 1625 Mercurius Britannicus în Anglia, din 1631 Les Nouvelles Ordinaires de divers endroits” în Franța, din 1640 Gazetta Publica în Italia și din 1641 Gaceta Semanal în Spania) sau în veacul al XVIII-lea (spre exemplu Anglia, unde Daily Current fusese publicată în 1702), apariția presei în limba română fusese rezultatul unei îndârjite înfruntări cu mentalitățile conservatoare, în condițiile în care se făceau eforturi considerabile de modernizare și de sincronizare a civilizației românești cu cea europeană.

Într-o lucrare în care analizează începuturile gazetăriei în Transilvania, realizată la 1900, Ilarie Chendi oferă detalii importante despre încercarea lui Ioan Piuariu-Molnar de a scoate aici o primă publicație românească la 1789. Prezentarea sa ne relevă personajul contelui Banffy, guvernatorul Transilvaniei, ca susținător al acestei inițiative, pornită de o societate sibiană ai cărei membri nu sunt amintiți, dar despre care Gheorghe Barițiu afirma că era „o societate de oameni literați” care „încercase încă de la 1789 să înființeze o foaie periodică la Sibiu, pentru care câștigase și concesiune, încât numai lipsa de fonduri i-a reținut de la acea întreprindere, pe care guvernul nu numai o aprobase, dar a avut și cuvinte de îmbărbătare pentru ea”.²

Sprijinul guvernatorului György Bánffy pentru acțiunea acestei societăți s-a concretizat în trimiterea unei scrisori către autoritățile de la Viena, în care pleda pentru necesitatea apariției publicației românești, în contextul propășirii culturale a publicului cititor vizat, format în special din preoții din Transilvania, Banat și Bucovina.³

În final, solicitarea primește din partea împăratului Iosif al II-lea o aparentă aprobare pentru apariția publicației, în spatele căreia se ascundea de fapt blocarea întregii inițiative prin refuzul de a accepta scutirea noii publicații de taxele poștale.

După eșecul acestei prime încercări din istoria gazetăriei românești ardelenene și după o a doua tentativă nereușită a lui Ioan Piuariu-Molnar de a scoate gazeta sa românească în 1793, națiunea română din Ardeal se plasa deci, cu un pas mai aproape de năzuința unui început al exprimării sale prin intermediul gazetăriei, nucleul energiilor concentrându-se în continuare la Sibiu.

² Ilarie Chendi, *Începuturile ziaristice noastre 1789-1795*, în *Istoria presei române*, antologie de Marian Petcu, Ed. Tritonic, Buc., 2002, p. 112.

³ Ilarie Chendi, *Începuturile ziaristice noastre 1789-1795*, în *Istoria presei române*, antologie de Marian Petcu, Ed. Tritonic, Buc., 2002, p. 111-116.

Următoarea încercare notabilă de a face presă românească este cea a lui Teodor Racoce, care încerca în 1817 să scoată o serie de *Novele* sau gazete românești, moment considerat de Mihail Kogălniceanu într-o radiografie a primului deceniu al presei românești realizată în 1855 "un reper fundamental al pionieratului românesc în domeniul presei".⁴

"Teodor Racoce, funcționar al guvernului din Lemberg ca traducător din greacă, latină și germană, se hotăra astfel în 1817 să editeze o revistă-almanah, îndemnat probabil și de fecundul scriitor Ion Budai Deleanu care trăia și el la Lemberg la începutul secolului al XIX-lea", după cum indică Ioan Lupaș.⁵

Cu scopul de a asigura reușita inițiativei sale, Teodor Racoce solicită aprobarea Curții de la Viena pentru tipărirea „novelelor” sale și obține la 25 februarie 1817 permisiunea pentru răspândirea acestor gazete. Drept urmare, el tipărește și răspândește în provinciile românești o *Înștiințare pentru gazetele românești*, veritabilă pledoarie despre rosturile și principiile gazetăriei, această „istorie viețuitoare împreună cu noi”, dar și despre progresele altor țări în utilizarea presei: „Din Gazete bine rânduite nu numai știu toate întâmplările minunate, și vrednice de luare aminte, ce din vreme în vreme în osebite țări depărtate, sau pusu la iveală; dară ca și într-o oglindă vedemu ce să lucrează în toate părțile lumii. Cunoaștem starea neamurilor, mutările împărățiilor, aflările omenești cele mai folositoare, fie întru rândul științelor, a poliției, a neguțătorii (comerțului) sau a agonisirii de câmpu. Cu un cuvântu, precum se procopsește oarecine cetind istoriile cele vechi, așa ne procopsim cetind gazetele, ce se pot zice istorie viețuitoare împreună cu noi.”⁶

Surprinzătoare este în această înștiințare-program nu doar modernitatea viziunii despre rolul presei dar și realismul prezentării principiilor de organizare și de funcționare a unei întreprinderi de presă, prin precizarea modului de paginare, a frecvenței săptămânale a aparițiilor, a modului de distribuție a noii foi și mai ales, a relației contractuale editor-cititor prin „prenumeru”, adică prin subscrierea anticipată a doritorilor.

Prima încercare a lui Teodor Racoce nu s-a concretizat însă a constituit preambulul reușitei sale de a edita în 1820, la Cernăuți, *Chrestomaticul românesc*, o adunare de istorii scoase după autori din diferite limbi.

Anul următor, 1821, aduce o nouă realizare a dezideratului de a scoate în sfârșit un periodic în limba română, prin tipărirea la Budapesta, de către tipograful Zaharia Carcalechi, a

⁴ Mihail Kogălniceanu, *Jurnalismul românesc în 1855*, în Marian Petcu, op. cit., p. 29.

⁵ Marian Petcu, *Istoria presei române*, (antologie), Ed. Tritonic, București, 2002, p. 112. op. cit., pp. 11-12.

⁶ Teodor Racoce, *Înștiințare pentru gazetele românești*, în Marian Petcu, op. cit., pp. 13-15.

magazinului-almanah *Biblioteca românească*, publicație preponderent culturală în 12 părți, după numărul celor 12 luni, incluzând articole de istorie națională și universală, informații politice, de agricultură, traduceri din literaturile străine, anecdote, varietăți.⁷

Dar acțiunea decisivă spre concretizarea planurilor de lansare a unei gazete a românilor transilvăneni va aparține Brașovului, prin tânărul literat Simion Bărnăuțiu care, chemat de negustorii brașoveni în câteva rânduri pentru a preda aici, a înțeles repede importanța acestui centru. Aici începuse să apară în 1837 o primă gazetă românească, *Foaia duminicii*, redactată de Ioan Barac, translatorul senatului brașovean, pe cheltuiala neguțătorului Radu Orghidan. Deși cu un început foarte promițător, reflectat în totalul celor 800 de abonați înregistrați la debut, publicația va dezamăgi cititorii prin conținutul ei lipsit de substanță și prin numeroasele traduceri, într-un format de magazin care nu răspundea așteptărilor cititorilor români din acea perioadă istorică, cititori aflați în căutarea unei platforme de afirmare a aspirațiilor lor naționale. Se decide curând schimbarea caracterului publicației și transformarea ei în foaie politică, sub conducerea promițătorului profesor de doar 26 de ani, Gheorghe Barițiu, care își făcea astfel debutul gazetăresc în vara anului 1837, ca redactor al publicației al cărui titlu va fi schimbat în *Foaia de săptămână*.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea se vor impune însă câteva publicații de o importanță covârșitoare, nu doar pentru trasarea traiectoriei presei românești ci, mai ales, pentru aportul adus la dezvoltarea culturii naționale. Astfel în 1829 apare *Curierul Românesc* la București, sub îngrijirea lui Eliade Rădulescu. În același an, la 1 iunie, apare la Iași *Albina Românească*, având în frunte pe Gheorghe Asachi, în 1838, la 12 martie, apare *Gazeta de Transilvania* scoasă de George Barițiu, iar în 1840, la 30 ianuarie, apare *Dacia literară*, al cărui redactor-șef a fost Mihail Kogălniceanu.

Cele patru reviste constituie, fără îndoială, temelia presei românești. Prin publicarea articolelor program, aceste reviste au încercat să impună principii și criterii de promovare a valorilor autentice, de combatere a exagerărilor dar și de păstrare a echilibrului între tradiție și modernitate.

“Folosul gazetei este de obște și de o potrivă pentru toată treapta de oameni: într-însa politicul își pironește ascuțitele și prevăzătoarele sale căutături, și se adăugează în gândirile și combinările sale; aici liniștitul literat și filosof adună și pune în cumpănă faptele și întâmplările

⁷ Constantin Cubleşan, *Faptul divers în presa românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Ilie Rad, (coord.), *Secvențe din istoria presei românești*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2007.p. 103.

lumii, îndrăznețul și neastâmpăratul războinic se desăvârșește într-înșă povățuindu-se din nenorocirile sau greșalele altor războinici; băgătorul de seamă negustor dintr-înșă își îndreptează mai cu îndrăzneală spiculațiile sale; până când, în sfârșit, și asudătorul plugar, și el poate afla aceea ce înlesnește ostenele sale. Nu este o treabă, nu este nici o vârstă care să nu afle plăcere și folos într-această aflare vrednică și cuviincioasă cuvântării omului, adică în gazetă"⁸

Ideile ce se găsesc în prospectul *Curierului Românesc* dezvăluie nivelul de înțelegere atins de cei care au realizat importanța și mai ales necesitatea nașterii presei românești. Este evidentă deschiderea publicației către toate zonele vieții sociale, economice, politice și culturale, precum și intenția de a se adresa unui public larg și variat.

La 15 martie 1838 apare *Gazeta de Transilvania*, foaie pe care Gheorghe Barițiu începe să o tipărească în colaborare cu tipograful Ioan Gott, fără a mai aștepta aprobarea necesară din partea cancelariei transilvănene, deși aceasta avea să vină în cele din urmă. În *Istoria presei românești*, Nicolae Iorga subliniază că deși era o realizare istorică, Gazeta nu și-a putut urmări menirea sacră în ritmul alert pe care și l-ar fi dorit, "trebuind să se țină seama în fiecare moment, nu numai de normele generale ale politicii metternichiene, dar și de capriciile micilor tirani din localitate [...] Gazeta de Transilvania trebuia să lucreze cu cea mai mare precauție, și ea nu putea să devină în lunga ei carieră organul de îndrăzneală energie care ar fi putut să scuture mințile, încremenite de împrejurările politice nenorocite, ale românilor din toate provinciile."⁹

O idee interesantă se regăsește în "argumentarea" pentru *Gazeta de Transilvania*. Justificând nevoia presei în limba română, se afirmă: "Un străin nu scrie în limba românească, cu atât mai puțin în duhul românesc; un străin de ar fi înțeleptul înțelepților ... nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acelea, nici nu știe prescrie mijloace ajutătoare"¹⁰

În ceea ce privește programul *Gazetei de Transilvania*, intitulat *De la redacție*, acesta este elocvent și în privința obiectivelor naționale ale publicației: „Cinstiți cetitori, iubiți români, iată o îngrijire nouă, un dar deosebit, o facere de bine neprețuită, o priveghere, o pronie părintească cu ochi ageri strălucitoare asupra-ne și la toate lipsele și trebuințele noastre! [...] Nouă acestea ne lipsea; iată că ni s-au dat, și ni s-au dat atunci când celelalte nații cu noi împreună lăcuitoare încă au ajuns să cunoască cum că singură luminarea și dezvoltarea ideilor unui popor, cum este al nostru, poate să-l puie în stare a contribui fizicește și moralicește la

⁸ Marian Petcu - *Istoria presei române (antologie)*, Ed. Tritonic, București, 2002, pag. 16

⁹ Nicolae Iorga, *Istoria presei românești*, Muzeul Literaturii Române, București, 1999, p. 76.

¹⁰ Marian Petcu - op. cit. pag. 23

fericirea patriei, într-a căria sân ne-am născut și ne hrănim. Mulțumită celor care strigă astăzi cu glas puternic: deșteaptă-te și tu, române, păzește înaintea noastră cu noi, primește și cultivă în inima ta iubirea de dulce noastră patrie.”¹¹

Necesitatea unor publicații în limba română este pusă atât în relație cu tot ceea ce reprezentau realitățile sociale și culturale ale momentului, cât și prin raportarea la ceea ce se petrecea în întreaga lume. Dezvoltarea presei în limba română devine un obiectiv cultural și național. Înștiințarea la apariția *Albinei Românești* menționa: “nu se află azi în lumea politică neam carele, între altele ale sale folositoare instituții, să nu aibă în limba nației un jurnal periodic”¹²

Apariția *Daciei literare*, la Iași, în 1840, inaugurează în cultura română un spirit nou, ce va trasa coordonatele fundamentale ale ideii de unitate națională. În articolul *Introducere*, Mihail Kogălniceanu subliniază faptul că imitațiile "omoaară în noi duhul național", și propune ca surse de inspirație istoria, natura și folclorul autohton.

"O foaie, dar, care, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie care, făcând abnegație de loc, ar fi numai o foaie românească și prin urmare s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie DACIA LITERARĂ; ne vom sili, pentru că nu avem sumeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Însă urmând unui drum bătut de dânsii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom avea mai puține greutate și mai mari înlesniri în lucrările noastre. Dacia, afară de compunerile originale a redacției și a conlucrătorilor săi, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnale românești. Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său. Urmând unui asemenea plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât

¹¹ Redactor G. Bariț, editor Ioan Gott, *De la redacție*, în Marian Petcu, op. cit, pp. 22-23.

¹² Marian Petcu - op. cit. pag. 19

pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urâtă și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți." (Introducție, *Dacia literară*, nr. 1, 30 ianuarie 1940)

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea se crease deja în spațiul cultural românesc o generație de ziariști, de formatori de opinie capabili nu doar să susțină oricând o idee publică de larg interes dar, mai ales, să sprijine efortul semnificativ pe care îl făcea societatea românească pentru modernizarea culturii naționale.

După aproape trei decenii de la primul număr al *Daciei literare*, apărea, tot la Iași, revista *Convorbiri literare*, organ scriptic al Societății „Junimea”. Din martie 1877 până la sfârșitul lui 1885, adică pe parcursul a optsprezece ani, revista junimiștilor avea să fie cea mai importantă publicație de directivă din România.

Prestigiul *Convorbirilor literare* ținea, pe de o parte, de pledoaria maioresciană pentru *Direcția nouă în poezia și proza română* (1871-1872), pe de alta de prezenta unor colaboratori de mărimea lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici etc.

Foarte bine reușește să sintetizeze contribuția revistei la evoluția culturii române criticul Constantin Ciopraga în **Ancheta revistei— o sută patruzeci de ani de *Convorbiri literare*** "*Convorbiri literare* a fost în faza ei cea mai glorioasă, 1867-1894 pur și simplu elementul cheie al literaturii române: și anume atât în *prezentul* respectiv (adică în a doua jumătate a secolului XIX), cât și pentru *trecutul* și *viitorul* literaturii române. Că a strâns în jurul său figurile cele mai importante ale literaturii vremii (Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale) e un prim merit, lucru de altfel prea-bine cunoscut. Că a promovat o gândire ideologică echilibrată, înțeleaptă, cumpătată, cu moderație erudită și temeinică judecată e un altul. Poate cel mai important este însă că a definit un „canon” al literaturii române, că a spus (nici mai mult, nici mai puțin) ce anume este literatura română și ce nu este, iar aceste repere, odată instalate, au rămas valabile vreme de 100-150 de ani, iată o înfăptuire pur și simplu uluitoare și de-a dreptul strălucită. Sigur, acest lucru l-a făcut *Junimea*, dar l-a transferat și l-a comunicat publicului intelectual, iar apoi, prin școlarizare, publicului în ansamblu, revista *Convorbiri literare*".

Între publicațiile care și-au câștigat un prestigiu meritat și care au inaugurat o tradiție culturală în această epocă, se număra și *Tribuna*, revistă politică și literară, ce a apărut la Sibiu (14 aprilie 1884 - 16/29 aprilie 1903), sub coordonarea lui I. Slavici, cel care a fost director și redactor responsabil de la apariție și până în 1888. Inițiativa editării ziarului a aparținut unui grup de intelectuali și de negustori români din Sibiu (Slavici, arhimandritul Nicolae Popea, I.

Bechnitz, N. Cristea s.a.), care își propuseseră să creeze o publicație care să reprezinte "curente populare" și să fie "un centru de lucrare literară".

Apariția *Tribunei* corespundea, deopotrivă, realităților momentului, dar și unei dorințe mai vechi, ca românii de peste munți să aibă un cotidian propriu, prin care să militeze pentru unitate culturală și națională. Încă din primii ani de apariție, orientarea culturală a ziarului a fost evident influențată de ideile junimiste. Principiile estetice promovate de Titu Maiorescu s-au regăsit în paginile *Tribunei* pe aproape toată perioada apariției, iar corespondența întreținută de Ioan Slavici cu Maiorescu, demonstrează afinitățile spirituale strânse dintre cei doi, fapt ce s-a repercutat benefic asupra demersurilor culturale și literare ce vor prinde viață în paginile noului cotidian. Iată ce scria Maiorescu într-un articol din *Tribuna*, reprodus din *Convorbiri literare*: "... cultura artelor nu se pregătește, după cum pare la prima vedere, din sus în jos, ci din jos în sus și precum coroana înflorită la înălțimea copacului își are rădăcinile de hrană în pătura pământului, așa arta cea mai dezvoltată își primește sucul trăinicieii din vieța populară în toata naivitatea ei inconștientă; de aceea și trebuie să fie națională;"

Ecouri din programul *Tribunei*, pe al cărei frontispiciu Slavici înscrisese celebra deviză: "*Soarele pentru toți românii, de la București răsare*", se vor regăsi și în rândurile articolului program al revistei *Vatra*.

În peisajul publicisticii culturale românești de sfârșit de secol XIX, revista *Vatra* stă sub semnul unui destin remarcabil. Aflată în descendența nobilă a *Daciei literare* și a *Tribunei* sibiene, revista *Vatra* a apărut în 1894 la București, având subtitlul "Foaie ilustrată pentru familie". Întemeietorii săi au fost trei dintre cei mai de seamă scriitori ai epocii: I. L. Caragiale, Ioan Slavici și George Coșbuc. Orientarea național-tradiționalistă este explicit exprimată în articolul-program intitulat sugestiv *Vorba de acasă*. Intenția celor trei fondatori era aceea de a contribui la unificarea culturală și spirituală a românilor, depășind granițele politice arbitrare.

Revista a apărut, în opinia lui Șerban Cioculescu, din inițiativa lui Caragiale care, auzind că editorul G. Sfetea s-a hotărât să scoată o "foaie ilustrată pentru familie", a apelat mai întâi la Slavici:

"Dragă Slavici,

Vrei să ne întâlnim într-o zi împreună cu Coșbuc și cu Sfetea, librarul, pentru ca să vorbim despre o afacere care, desigur, te-ar interesa?"

Înființată în 1894, la București, revista *Vatra* va avea o apariție bilunară, cele 44 de numere fiind publicate între 1 ianuarie 1894 și august 1896 (în primul an a avut o apariție regulată, pentru ca în 1895 să apară doar 15 numere, iar în 1896 ultimele 4 numere ale revistei).

Titlul simbolic al revistei, ca și articolul-program *Vorba de acasă*, indică intenția celor trei fondatori de a îndruma creația literară spre tradițiile comune ale vetrei strămoșești: "Trebuia să ne întoarcem, pe cât întoarcerea mai e cu putință, la vatra strămoșească, la obârșia culturală a noastră."¹³

Revista apare într-o atmosferă de tensiune politică și socială. Acutele probleme sociale și naționale reveniseră în actualitatea politică, răzcoalele din 1888 și 1894 readucând în prim plan problema țărănească. Rezolvarea acestei probleme sociale majore devine un deziderat al epocii și se subordonează idealului unității naționale. Din acest motiv redactorii revistei sunt preocupați în special de funcția socială a literaturii, care trebuie să reflecte elementele tradiționale și naționale. Conștientizând riscul îndepărtării de tradiție și primejdia pe care o reprezintă "literatura marfă", *Vatra* consideră că adevărata cale spre literatura veritabilă este întoarcerea la tradiție, la "obârșia culturală".

În viziunea celor trei scriitori, semnatari ai articolului program, specificul național se suprapune celui țărănesc "Așa cum în dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitate și unitate, și în dezvoltarea noastră culturală vom ajunge la statornicie și la unitate numai dacă vom ține în toate lucrările noastre seama de gustul poporului."¹⁴ Nuanța național-transilvăneană este evidentă și în intenția directorilor de a face din revistă "un organ pentru toți românii, un mijloc pentru propagarea aceluiași gust și aceluiași fel de a simți și a gândi în toate părțile poporului românesc"¹⁵, de a nu impune o critică severă, de a nu se adresa exclusiv "celor aleși" ci mai ales de a oferi românilor o lectură nu numai variată și interesantă, ci, totodată, românească.¹⁶

Cel mai mare aport la realizarea revistei îl va avea George Coșbuc, cel care va susține în mod concret și consecvent rubrica literară prin publicarea a numeroase poezii: *Ziua 'nviierii* (poezie ce urmează articolului program din primul număr al revistei), *Mama*, *Lupta vieții*, *Pașa Hassan*, *Doina*, *In opresores*, *Iarna pe uliță*, *Noi vrem pământ* etc. De altfel, în momentul constituirii definitive a colectivului redacției, Coșbuc era destinat să fie factorul coagulant al întregului demers publicistic, așa cum va mărturisi și Slavici în *Amintirile* sale:

"Când noi, Caragiale, Coșbuc și eu, am luat cu C. Sfetea, înțelegerea să publicăm *Vatra*, ne puneam nădejdea în Coșbuc, pe care-l știam înzestrat cu multe și mari destoinicii și totodată

¹³ Revista *Vatra*, nr.1/1894

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Idem

¹⁶ Idem

și muncitor (). Editorul rămânea deci răzămât numai în Coșbuc. Ne întâlneam, ce-i drept, adeseori ca să stăm de vorbă, dar acela care muncea era Coșbuc, numai el, și mai ales. Mulțumită ostenețelor lui a fost Vatra o revistă ilustrată care poate fi citită și azi cu plăcere."¹⁷

Activitatea lui Caragiale în cadrul revistei s-a concretizat în special în texte ce apar ne desemnate, în diverse rubrici. Anecdota *Cum se înțeleg țărani*, publicată în numărul 3 al revistei (nr.3/1894) va declanșa o reacție violentă din partea lui Al. Vlahuță, și va constitui subiectul unei polemici cu revista *Viața* (1893-1896). Ca jurnalist, Caragiale, a abordat o problemă diversă, lucru absolut firesc pentru un autor care se definea astfel: "*simt enorm și văd monstruos*"

Ioan Slavici este unul dintre cei mai importanți jurnaliști în spațiul românesc al sfârșitului de secol XIX. În același timp, este și gazetarul care a folosit la maxim ziaristica pentru a-și susține ideile. A folosit-o, aproape în mod cotidian, ca o armă. Format și călit la *Tribuna*, publicistul ardelean este omul de presă capabil să-și asume deplin ceea ce a scris. Nu l-a descurajat nimic.

"După câte am trecut eu, am ajuns ca prin minune, acum, la vârsta de 40 de ani, să am nevasta ca mine și copii ca mine... Și-n loc de a mă bucura, eu, ani de zile de-a rândul, am stat câte 10 – 14 ceasuri cârcit la masă și m-am bălăbănit cu toți rătăciții..."

Pentru Slavici a sta "cârcit la masă", (după cum spune gazetarul în scrisoarea trimisă din închisoare lui Septimiu Albini, la Sibiu, în primăvara lui 1889), înseamnă muncă de jurnalist. Mai mult, este activitatea specifică unui publicist care își asumă toate responsabilitățile și toate scăderile acestei nobile meserii. În *Vatra*, Slavici publică articole precum *Ardealul*, *Familia lui Mihai Viteazul*, *Graiul omenesc*, începând, încă din primul număr al revistei, să publice și fragmente din romanul *Mara* (în foileton).

Deși existența *Vetrei* (coordonată de Caragiale, Slavici și Coșbuc) nu a fost îndelungată, cele 44 de numere ale revistei au stat sub semnul cuvintelor oraculare ale editorului C. Sfetea "Această revistă ilustrată va fi dirijată de unii dintre cei mai apreciați scriitori români, cu menirea de a oferi Onor. public cititor român cele mai bune scrieri ale celor mai apreciați scriitori români din toate părțile locuite de români. Trebuia în sfârșit o foaie care să ocupe un loc de cinste pe masa fiecărei familii românești. Nu va fi cruțată nici o jertfă pentru ajungerea

¹⁷ Ioan Slavici - *Lumea prin care am trecut*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004, pag. 83

acestui scop."¹⁸ Prin direcția tradiționalistă pe care a adoptat-o, *Vatra* va anticipa programul ideologic al *Semănătorului* (1901-1910).

Cronologic, generațiile de scriitori-gazetari ale secolului al XIX-lea coincid cu cele mai importante perioade ale culturii românești: generația de început a ziaristicii românești (1814-1829) – perioadă programatică, de cristalizare a obiectivelor; generația pașoptistă (1830-1861) – perioadă a dezvoltării și concretizării obiectivelor propuse; generația junimistă (1862-1914) – perioada afirmării „noii direcții” în cultura română, generație ce va prefigura evoluția spectaculoasă a presei românești din perioada interbelică.

BIBLIOGRAFIE:

1. Caragiale, I.L., *Publicistică și corespondență*, Ed. Grai și Suflet - Cultura Națională, București, 1999.
2. Slavici, Ioan, *Lumea prin care am trecut. Memorialistică. Publicistică.*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004.
3. Cioculescu, Șerban, *Viața lui Caragiale*, Ed. Eminescu, București, 1977.
4. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979.
5. Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești*, Muzeul Literaturii Române, București, 1999
6. Hangiu, Ion, *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, Ed. Virtual, 2011.
7. McLuhan, Marshall - *Galaxia Gutenberg*, București, Ed. Politică, 1975
8. Petcu, Marian, *Istoria presei române - antologie*, Ed. Tritonic, București, 2002.
9. Rad, Ilie (coord.), *Secvențe din istoria presei românești*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2007.
10. Râpeanu, Valeriu, *O istorie a presei românești. De la Mihail Kogălniceanu la Nicolae Iorga*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Fundației de Măine, București, 2008.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

¹⁸ Revista *Vatra*, nr.1/1894